

Revisiting the Nature of Investiture Vote in the Constitution of the Islamic Republic of Iran: A Comparative Analysis with the Appointment Confirmation Process

Seyedeh Zahra Saeid *

Ph.D, Public Law, College of Farabi,
University of Tehran, Qom, Iran

Received: 27/July/2023

1. Introduction

In most political systems, parliaments or legislative assemblies play a crucial role in government formation. Oftentimes, the agreement or disagreement within the legislative assembly can determine the success or failure of government formation. Disagreements may either result in the failure to form a government or simply delay its formation. In the former scenario, parliamentary supremacy dictates that disagreement within the parliament may necessitate a re-election. In the latter scenario, while the government maintains authority given its legal status, it may have to compromise on its preferences to avoid the delayed government formation. The investiture vote or vote of confidence, as a legal institution, typically characterizes the first situation in parliamentary and semi-presidential systems, whereas the appointment confirmation process mirrors the second scenario in presidential systems.

Accepted: 22/Jan/2024

ISSN:2345-6116

eISSN:2476-6216

* Corresponding Author: sz.saeid@ut.ac.ir

How to Cite: Saeid, S. Z., "Revisiting the Nature of Investiture Vote in the Constitution of the Islamic Republic of Iran: A Comparative Analysis with the Appointment Confirmation Process", *The Quarterly Journal of Public Law Research*, Vol. 26, No. 83, (2024), 215-246.

Doi: [10.22054/QJPL.2024.74722.2920](https://doi.org/10.22054/QJPL.2024.74722.2920)

Articles (87) and (133) of the Constitution of the Islamic Republic of Iran (IRI) address the investiture vote or vote of confidence. As stipulated in Article (87), “The President must obtain, for the Council of Ministers, after being formed and before all other business, a vote of confidence from the Assembly.” According to Article (133), Ministers will be appointed by the President and will be presented to the Assembly for a vote of confidence. With the change of Assembly, a new vote of confidence will not be necessary. The number of Ministers and the jurisdiction of each will be determined by law. These articles mandate that the government must obtain an investiture vote from the Islamic Consultative Assembly. At first glance, it may appear that the investiture vote outlined in the Constitution seems to be similar to the specific institution of investiture vote in parliamentary and semi-presidential systems. However, a comparative analysis reveals nuanced differences. In this respect, the present research aimed to address the following research questions: What legal role does the Islamic Consultative Assembly play in government formation as stated in the Constitution? In other words, does the concept of investiture vote in the Constitution of the IRI align with its specialized usage in parliamentary and semi-presidential systems? The study is based on the hypothesis that there are some distinctions between the investiture vote in the Constitution of the IRI and its counterparts in parliamentary and semi-presidential systems.

2. Literature Review

A brief analysis of the nature of the investiture vote can be found in a recent article titled “The Parliamentary or Presidential Nature of the Vote of Confidence to the Council of Ministers in the Constitution of the Islamic Republic of Iran” (Taghizadeh & Taghizadeh-Chari, 2022). The present study not only confirmed the conclusions of the aforementioned article but also delved into the nature of the investiture vote outlined in the Constitution in more details by identifying the

components inherent in the investiture vote and the appointment confirmation process.

3. Materials and Methods

The present study employed a critical–analytical approach to examine the nature of investiture vote in the Constitution of the IRI and the distinctions between the investiture vote in Iran and analogous processes in other political systems.

4. Results and Discussion

The findings of the study revealed three important points. First, in parliamentary and semi-presidential systems, the investiture vote typically concerns three categories: the entire composition of the cabinet, the head of government, or the government’s program. Different countries based on parliamentary and semi-presidential systems may adopt varying formats of investiture vote, accepting one category or all the three in their legal systems. However, the appointment confirmation process is conducted on an individual basis, focusing on each cabinet member separately. While the Constitution of the IRI refers to the entire composition of the cabinet for the investiture vote, practical challenges necessitate an individual format, thus aligning it more closely with the appointment confirmation process. Second, in parliamentary and semi-presidential systems, it is necessary that the government be aligned with the parliamentary majority. Consequently, in case of changes in members of parliament, the government must seek a new investiture vote. This reflects the political context of the investiture vote as a legal institution. In the appointment confirmation process, however, the government’s political alignment with the legislative majority is not obligatory. Instead, the qualification of cabinet members in such systems is primarily based on their competence, resumes, and experiences. Article (133) of the Constitution of the IRI states that the government is not obliged to seek an investiture vote in the event of changes of

Assembly. This stipulation, along with the procedure undertaken by members of parliament to scrutinize the qualifications of cabinet members, points towards a non-political context surrounding the investiture vote and its similarity to the appointment confirmation process.

Third, in parliamentary systems, the failure to obtain an investiture vote prevents the formation of government. In some countries, successive failures in securing the investiture vote may lead to the dissolution of parliament. However, in presidential systems, if the president fails to garner the consent of the senate, alternative secretaries may be introduced, ultimately resulting in the formation of the government albeit with a delay. Similarly, in the IRI, the failure to secure an investiture vote does not obstruct the establishment of the government; rather, it simply prolongs the process, potentially leading the president to compromise on proposed ministers in order to expedite government formation. Furthermore, the constitutional requirement to seek an investiture vote for a minister who is removed or resigns, as well as the presidential directive to individually appoint ministers, further emphasizes the resemblance between the investiture vote in the IRI and the appointment confirmation process in presidential systems.

5. Conclusion

As a conclusion, it seems that the investiture vote in the Constitutional of the IRI bears greater resemblance to the appointment confirmation process observed in presidential systems.

Keywords: Investiture Vote, Appointment Confirmation Process, Ministers, Dissolution of Parliament, Government Formation, Political Context

بازتحلیل ماهیت رأی اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران در مصاف با فرآیند تأیید انتصابات

دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی دانشکده‌گان فارابی دانشگاه تهران، قم،
ایران

سیده زهرا سعید *

چکیده

به موجب اصول ۸۷ و ۱۳۳ قانون اساسی، لازم است که رئیس‌جمهور از مجلس شورای اسلامی برای وزرای خود رأی اعتماد بگیرد. در صورت تغییر نمایندگان مجلس شورای اسلامی در میانه راه دولت، نیاز به تجدید اخذ رأی اعتماد برای وزرا نیست. اخذ رأی اعتماد برای وزرا به صورت فردی و ناظر بر شایستگی‌ها و سوابق شغلی صورت می‌گیرد و قواعد اساسی ضامن همسویی سیاسی دولت با مجلس نیست. در صورتی که رئیس‌جمهور نتواند برای وزرای خود از مجلس رأی اعتماد بگیرد، در اصل استقرار دولت خلیلی وارد نمی‌شود و تنها روند شکل‌گیری دولت با تأخیر صورت می‌گیرد و امکان انحلال پارلمان وجود ندارد. مقایسه این موارد با قالب، زمینه سیاسی و اثر عدم اخذ رأی اعتماد در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی نشان از تفاوت رأی اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با مشترک لفظی خود در نظام‌های پارلمانی دارد. در مقابل به نظر می‌رسد که رأی اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با نهاد حقوقی فرآیند تأیید انتصابات در نظام‌های ریاستی شباهت بیشتری دارد. مطابقت رأی اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با عناصر سه‌گانه موجود در دو نهاد حقوقی مزبور، فرضیه فوق را ثابت می‌کند.

واژگان کلیدی: رأی اعتماد، فرآیند تأیید انتصابات، انحلال پارلمان، شکل‌گیری دولت، زمینه سیاسی.

مقدمه

در اکثر نظام‌های سیاسی معاصر، نهاد پارلمان یا مجلس قانونگذاری در زمان شکل‌گیری دولت‌ها نقش ایفا می‌کنند. گاه ایفای نقش مجالس قانونگذاری به نحوی است که موافقت یا عدم موافقت آنها با دولت می‌تواند منجر به عدم شکل‌گیری دولت و برهم خوردن میزبازی احزاب سیاسی در همان ابتدا شود. اما گاه عدم موافقت مجالس قانونگذاری صرفاً روند شکل‌گیری دولت را کمی به تأخیر می‌اندازد.^۱ در گونه نخست، دست برتر با پارلمان است، زیرا اگر دولت نتواند موافقت پارلمان را کسب کند، دولت شکل نمی‌گیرد و حتی این عدم توافق ممکن است به برگزاری انتخابات مجدد بینجامد. در گونه دوم، این دولت است که در نهایت دست برتر را دارد و استوار در جایگاه حقوقی خود می‌ایستد، گرچه ممکن است برای آن که زودتر کابینه خود را تشکیل دهد مجبور باشد از برخی گزینه‌ها کوتاه بیاید. نهاد حقوقی رأی اعتماد در نظام‌های پارلمانی و تاحدودی نیمه‌ریاستی موجد وضعیت اول و نهاد حقوقی فرآیند تأیید انتصابات در برخی از نظام‌های ریاستی موجد وضعیت دوم است.

هرچند نقش‌آفرینی پارلمان‌ها در تشکیل دولت در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی در قالب نهاد حقوقی رأی اعتماد واضح و روشن است؛ اما این گونه نیست که در نظام‌های ریاستی، شاهد خودمختاری کامل رئیس‌جمهور در تعیین اعضای کابینه باشیم. واضح است که تشکیل دولت در نظام‌های ریاستی، بر پایه رئیس‌جمهور منتخب مردم استوار است، لکن در برخی از قوانین اساسی نظام‌های ریاستی، نوعی نظارت مجالس قانونگذاری بر تعیین اعضای کابینه وجود دارد. سنگ‌بنای چنین نظارتی در قوانین اساسی نظام‌های ریاستی، قاعده «چک و بالانس» است که به موجب آن هر کدام از قوای سه‌گانه از ابزارهای کنترل و نفوذ در قبال یکدیگر جهت جلوگیری از تجاوز و سوء استفاده از قدرت بهره‌مند هستند.^۲

1. Robert Elgie, *Divided Government in Comparative Perspective* (New York: Oxford University Press, 2001) at 39-43.

2. Elena Griglio, *Parliamentary Oversight of the Executives, Tools and Procedures in Europe* (London: Hart Publishing, 2020) at 34. Kevin YL Tan, *Presidential Systems*,

اصول ۸۷ و ۱۳۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران صحبت از نهاد رأی اعتماد می‌کند. اصل ۸۷ قانون اساسی مقرر می‌دارد: «رئیس‌جمهور برای هیأت وزیران پس از تشکیل و پیش از هر اقدام دیگر باید از مجلس رأی اعتماد بگیرد...». اصل ۱۳۳ قانون اساسی مقرر می‌دارد: «وزرا توسط رئیس‌جمهور تعیین و برای گرفتن رأی اعتماد به مجلس معرفی می‌شوند. با تغییر مجلس، گرفتن رأی اعتماد جدید برای وزرا لازم نیست. تعداد وزیران و حدود اختیار هر یک از آنان را قانون معین می‌کند». به موجب اصول مذکور، دولت در ابتدای شکل‌گیری باید برای وزرا از مجلس شورای اسلامی رأی اعتماد بگیرد. در بادی امر، ظاهر اصطلاح رأی اعتماد دلالت بر نهاد تخصصی می‌کند که در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی رواج دارد، اما مطالعه تطبیقی رأی اعتماد موجود در متن قانون اساسی با آنچه در نظام‌های سیاسی معاصر از حیث ویژگی و آثار وجود دارد، منجر به کشف عدم تطابق این نهاد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با سایر نظام‌های سیاسی است.^۱ مطالعه اجمالی پیرامون ماهیت رأی اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، اخیراً در قالب مقاله «ماهیت پارلمانی یا ریاستی رأی اعتماد به هیأت وزیران در قانون اساسی

(Heidelberg: Max Plank Encyclopedia of Comparative Constitutional Law, 2017) at 5.

۱. لازم به تذکر است که معادل رأی اعتماد تأسیسی (Investiture Vote) و رأی اعتماد (Vote of Confidence) در ادبیات پارلمانی خارجی متفاوت است. هر چند در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، از عبارت رأی اعتماد برای هر دو منظور یعنی رأی اعتماد تأسیسی و رأی اعتماد در اصل ۸۷ قانون اساسی استفاده شده است. به صورت مختصر می‌توان بیان داشت که مراد از ترجمه رأی اعتماد تأسیسی، اعلام حمایت مجلس در ابتدای تشکیل دولت است و رأی اعتماد در معنای دقیق کلمه، زمانی بکار می‌رود که فرآیند تشکیل دولت صورت گرفته و دولت در خلال زمان تصدی خود، پیرامون موضوع و سیاست خاصی از پارلمان، خواستار رأی اعتماد شود. در این نوشتار صرفاً به نهاد تخصصی رأی اعتماد تأسیسی خواهیم پرداخت و هر زمان که از رأی اعتماد بدون قید تأسیسی استفاده کردیم، مراد همان رأی اعتماد تأسیسی است و قبول این اختصار در نامگذاری از سوی نگارنده به واسطه رواج این معادل در حقوق اساسی ایران است.

John D. Huber, "The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies", *The American Political Science Review*, Vol. 90, (1998), pp. 270-280.

سیده زهرا سعید، «رای اعتماد به هیأت وزیران در میانه راه دولت، از چالش‌های حقوقی تا متروک شدن قانون اساسی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، در نوبت چاپ.

جمهوری اسلامی ایران» صورت گرفته است.^۱ پژوهش پیش‌رو ضمن تأیید نتایج مقاله مزبور به صورت موشکافانه و تفصیلی به عنصرشناسی آنچه در قانون اساسی از آن به عنوان رأی اعتماد نام برده می‌شود، پرداخته و این مسیر پس از گذر از شناسایی عناصر دو نهاد حقوقی رأی اعتماد و فرآیند تأیید انتصابات که مبین نقش مجالس قانونگذاری در شکل‌گیری دولت‌ها در نظام‌های سیاسی است، طی شده است. بر این اساس، پرسش پژوهش این است که نقش مجلس شورای اسلامی در زمان شکل‌گیری دولت در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران در قالب چه نهاد حقوقی قابل توصیف است؟ به تقریری دیگر، آیا رأی اعتماد به وزرا در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در معنای تخصصی خود بکار رفته است؟ فرضیه اولیه تحقیق پیش‌رو مبتنی بر وجود تفاوت‌ها و تمایزها میان عناصر رأی اعتماد در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با نهاد رأی اعتماد در معنای تخصصی خود در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی است. بررسی‌های تطبیقی در این پژوهش به این نتیجه رهنمون شده است که آنچه از آن با عنوان رأی اعتماد در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از آن یاد می‌شود، شباهت بیشتری با فرآیند شکل‌گیری دولت در برخی از نظام‌های ریاستی دارد.

۱. عنصرشناسی رأی اعتماد در نظام‌های سیاسی

نهاد حقوقی رأی اعتماد در نظام‌های پارلمانی و همچنین نظام‌های نیمه‌ریاستی موجبات نقش‌آفرینی پارلمان را در شکل‌گیری دولت فراهم می‌آورد. این نهاد در اغلب نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی از خصایص مشترکی برخوردار است که می‌توان از آنها برای تعریف این نهاد حقوقی و بازشناسایی آن با نهادهای حقوقی قریب یا رقیب بهره برد. قالب رأی اعتماد یا موضوع آن، زمینه رأی اعتماد یا ماهیت سیاسی آن و آثار و نتایج توفیق به اخذ یا عدم توفیق به اخذ این موافقت برای دولت و نظام سیاسی، پارامترهایی است که این نوشتار از آن بعنوان عناصر نهاد تخصصی رأی اعتماد در نظام‌های سیاسی صحبت می‌کند.

۱. جواد تقی‌زاده و سمانه تقی‌زاده جاری، «ماهیت پارلمانی یا ریاستی رأی اعتماد به هیأت وزیران در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه دولت‌پژوهی، شماره ۲۹، (۱۴۰۱)، صص ۲۱۱-۱۸۹.

۱-۱. قالب رأی اعتماد؛ هیأت وزیران، برنامه دولت یا رئیس دولت

در نظام‌های سیاسی، رأی اعتماد را از زوایای مختلفی می‌توان تقسیم‌بندی کرد. لزوم اخذ رأی اعتماد به صورت ضمنی یا صریح و پیشینی یا پسینی بودن رأی اعتماد از جنبه‌های قابل بررسی این نهاد حقوقی است. موضوع یا قالب رأی اعتماد یا به بیانی دیگر آن چه که برای آن رأی اعتماد اخذ می‌شود، جنبه دیگری از نهاد حقوقی رأی اعتماد است که می‌تواند محل مطالعه و مذاقه قرار گیرد. رویه کشورها گونه‌های مختلفی از موضوع رأی اعتماد را نشان می‌دهند. بطور کلی می‌توان رأی اعتماد را در سه قالب، رأی اعتماد به رئیس دولت،^۱ رأی اعتماد به برنامه و سیاست دولت^۲ و رأی اعتماد به کلیت کابینه^۳ تقسیم و تبیین کرد. برخی از نظام‌های پارلمانی از میان سه شیوه فوق، تنها تحقق یک مورد را برای تشکیل دولت لازم می‌دانند. برای نمونه در کشورهای آلمان، هونگراس، سوئد تنها اخذ رأی اعتماد برای رئیس دولت کافی است و در کشورهایی مانند ایتالیا، جمهوری چک و لهستان، تنها رأی اعتماد به ترکیب کابینه و هیأت وزیران، برای تشکیل دولت لازم است. تنها در انگلستان، فقط برنامه دولت بایستی رأی اعتماد پارلمان را کسب کند.^۴ برخی از کشورها نیز ترکیبی از سه مدل فوق را برای تشکیل دولت پارلمانی لازم دانسته‌اند. برای نمونه، رأی اعتماد تأسیسی در پرتغال و رومانی در دو سطح برنامه دولت و ترکیب کابینه و در ایرلند در دو سطح رئیس دولت و ترکیب هیأت وزیران و در اسپانیا در دو سطح رئیس دولت و برنامه دولت اخذ می‌شود. از میان نظام‌های پارلمانی؛ تنها در بلژیک، اخذ رأی اعتماد در سه سطح رئیس دولت، کلیت کابینه و برنامه دولت پیش‌بینی شده است.^۵

1. Head of Government.

2. Government's Program.

3. Composition of Cabinet.

4. Bjørn Erik, Shane Martin & José Antonio Cheibub, "Investiture Rules and Government Formation", In *Parliaments and Government Formation, Unpacking Investiture Rules*, Bjørn Erik, Shane Martin and José Antonio Cheibub, (ed:); (London: Oxford University Press, 2015) at 335 -337.

5. Ibid. at 337.

در هیچ یک از نظام‌های پارلمانی، رأی‌گیری برای تک‌تک وزرا بدون توجه به انسجام و هماهنگی ترکیب کابینه اخذ نمی‌شود. البته در برخی از کشورها مانند رومانی، سوابق فردی وزرا نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. در پارلمان رومانی، کمیسیون‌های پارلمانی سوابق نامزدها برای سمت وزارت را مورد ارزیابی قرار می‌دهد، اما در نهایت برای کلیت کابینه رأی‌گیری می‌شود و پارلمان این اختیار را دارد که یا به کلیت کابینه رأی اعتماد دهد یا کلیت کابینه را رد کند.^۱

۲-۱. زمینه رأی اعتماد؛ سیاسی

در نظام پارلمانی که دولت منبعث از مجلس و مسئول در برابر آن است، تشکیل دولت نیز از منظر قانون اساسی، دارای قیود الزام‌آوری است. از مهمترین آنها، این است که علاوه بر اینکه دولت باید حمایت اعضای حزب خود را دارا باشد، لازم است که از حمایت اکثریت مجلس نیز برخوردار باشد. در برخی از دموکراسی‌های پارلمانی، دولت می‌بایست قبل از تصدی سمت به صورت صریح اثبات کند که حمایت اکثریت را دارد. این امر در قالب رأی اعتماد ظاهر می‌شود. رأی اعتماد، رایی است که در پارلمان اخذ می‌شود و نشانگر آن است که دولت تشکیل شده یا دولتی که در حال شکل‌گیری است، از حمایت پارلمان برخوردار است. در واقع رأی اعتماد نشان‌دهنده و اثبات‌کننده همسویی سیاسی دولت با پارلمان مستقر است. همین امر سبب می‌گردد در صورتی که به هر دلیل دولت در میانه مدت نمایندگی حزب حاکم در پارلمان برکنار شود یا استعفا دهد، دولت جدید که می‌خواهد بر سر کار آید باید از منظر خط‌مشی سیاسی و حزبی، همسو با اکثریت نمایندگان پارلمان باشد.^۲ صرف شایستگی وزرا و کابینه برای تشکیل دولت کافی نیست و آنچه در نهایت، نقش تعیین‌کننده‌ای در انتخاب اعضای کابینه و رئیس دولت دارد،

1. Ibid. at 336-337.

2. Florian Meinel, "Confidence and Control in Parliamentary Government: Parliamentary Questioning, Executive Knowledge and the Transformation of Democratic Accountability", *American Journal of Comparative Law*, Vol. 66, (2018), at 319. Rainer Grote, "Parliamentary Systems", *Max Plank Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*, Oxford Constitutional Law, (2016), at 4.

همسویی و موافقت سیاسی اکثریت پارلمان با آنها است. نتیجه گزاره پیشین، آن است که پارلمان برای آنکه بخواهد رأی اعتماد به دولت ندهد نیازمند دلیل و مستند خاصی نیست و به صرف عدم همسویی سیاسی می‌تواند به دولت رأی اعتماد ندهد.

لزوم همسویی دولت با پارلمان با قاعده اکثریت بعنوان شاخص تعیین نخست وزیر ارتباط وثیقی دارد.^۱ این قاعده اصولاً در قالب عرف اساسی در نظام‌های پارلمانی الزام‌آوری دارد و نباید به دنبال آن در متن قانون اساسی بود. در نظام‌های پارلمانی فاقد قانون اساسی نوشته یا بعبارت صحیح‌تر، فاقد قانون اساسی مدون، عرف‌های پارلمانی، بیانگر این الزام هستند. برای نمونه در انگلستان، مقام سلطنت، فردی را که مورد اعتماد مجلس عوام است، انتخاب می‌کند. این مفهوم در نظام‌های سیاسی، به تدریج با تثبیت و شکل‌گیری احزاب سیاسی جدید تکمیل شد. مقام سلطنت، رئیس حزب اکثریت در مجلس ملی را که دارای بیشترین کرسی است به این سمت برمی‌گزیند.

در نظام‌های پارلمانی دارای قانون اساسی نوشته، هرچند به این حکم که «انتخاب نخست وزیر توسط رئیس جمهور انجام می‌گیرد» اشاره شده است، اما معیار تعیین و نحوه گزینش نخست وزیر به عرف و قاعده اساسی میان نظام‌های پارلمانی سپرده می‌شود. برای نمونه، ماده ۶۲ قانون اساسی آلمان مقرر می‌دارد: «بوندستاگ، صدراعظم را بدون بحث بر سر نامزد پیشنهادی رئیس جمهور انتخاب می‌کند. فردی که رأی اکثریت بوندستاگ را بدست آورد، بعنوان صدراعظم انتخاب می‌شود». همچنین ماده ۹۲ قانون اساسی ایتالیا بیان می‌دارد که «رئیس جمهور، رئیس هیأت وزیران را نامزد می‌کند» در این صورت؛ عرف اساسی، رئیس کشور را در عمل ملزم می‌کند که نامزدهای پیشنهادی را همسو با اکثریت نمایندگان انتخاب کند. بنابراین، انتخاب نخست وزیر توسط رئیس جمهور و یا پادشاه به هیچ روی، به معنای آزادی عمل ایشان در انتخاب و گزینش نخست وزیر نمی‌باشد. رؤسای قوای اجرایی، در این مورد کاملاً آزاد نیستند و الزامات مختلف سیاسی، اراده یا اختیار آنان را در تعیین نخست وزیر محدود می‌نماید. کسی باید در این سمت گماشته شود که

۱. ر.ک. سیده زهرا سعید، تحلیل مسائل نخست وزیری در قانون اساسی ۱۳۵۸ از منظر عرف اساسی، در مجموعه مقالات دومین همایش اصول نانوخته قانون اساسی (قم: دانشکده‌گان فارابی دانشگاه تهران، در حال چاپ).

از پشتیبانی اکثریت اعضای پارلمان، محتملا یا یقینا برخوردار باشد.^۱ در واقع انتخاب نخست وزیر توسط رئیس جمهور بیشتر جنبه تشریفاتی دارد، لذا به نظر می‌رسد مناسب است که عبارت «منصوب نمودن» را برای این اقدام استفاده کنیم.^۲

در نظام‌های نیمه ریاستی، قواعد اساسی لزوم همسویی زمینه سیاسی دولت و به عبارتی کابینه با اکثریت پارلمان، بیشتر جلوه گر است به خصوص زمانی که انتخابات ریاست جمهوری و انتخابات مجلس قانونگذاری به صورت همزمان در نظام سیاسی تعبیه نشده باشد. در این صورت از آنجایی که هر دوره مجلس قانونگذاری الزاما با بیش از یک دوره ریاست جمهوری مواجه است قاعده اساسی لزوم اخذ رای اعتماد دولت در صورت تغییر پارلمان در ساختار حقوقی نمایان می‌شود. البته این لازمه در حقوق اساسی جمهوری پنجم فرانسه پس از اصلاحات قانون اساسی در سال ۲۰۰۰ و همزمانی انتخابات ریاست جمهوری و مجلس قانونگذاری کمتر در ساختار حقوقی جلوه‌گری می‌کند، هرچند در این حالت نیز قاعده اکثریت جهت تعیین نخست وزیر همچنان پابرجاست.^۳

۳-۱. اثر عدم اخذ رای اعتماد: عدم تشکیل دولت و انحلال پارلمان

سؤال احتمالی این است در صورتی که دولت در ابتدای سرکار آمدن نتواند رأی اعتماد از پارلمان بگیرد، چه اتفاقی در روند استقرار دولت می‌افتد؟ در پاسخ باید بیان داشت که بعد از عدم حصول رأی اعتماد جهت انتخاب و تشکیل دولت در چند نوبت متوالی، در اکثر نظام‌های پارلمانی، انحلال پارلمان راه برون‌رفت از بن‌بست سیاسی پیش آمده است. مبنای امکان انحلال پارلمان در نظام‌های پارلمانی نیز وابسته به ارتباط تنگاتنگ میان قوای تقنینی و اجرایی در ساختار قدرت است. انحلال پارلمان، ابزار سیاسی قدرتمندی است که ارتباط وثیقی با فرآیند تشکیل و برکناری دولت دارد و بر توازن کلی قوا در سیاست تأثیر

۱. سید ابوالفضل قاضی، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۵) ص ۵۰۰.

۲. در ادبیات خارجی موجود، از واژه "Appoint" استفاده شده است که ترجمه آن به «نصب» به صواب، نزدیک‌تر است.

3. Sébastien G Lazard, *Cohabitation and Conflicting Politics in French Policymaking* (London: Palgrave and Macmillan, 2015) at 27.

می‌گذارد. انحلال پارلمان برای برون‌رفت از بن‌بست سیاسی است که حاصل عدم توافق مجلس با دولتی است که در ابتدا بنا بر موافقت صریح یا ضمنی پارلمان، تشکیل و مستقر شده است. نکته قابل توجه در جمله قبل، ماهیت دولت است، دولتی که در ابتدا بنا بر موافقت صریح یا ضمنی پارلمان تشکیل و مستقر شده است. این امر، گزاره کلیدی در فهم فلسفه مکانیزم حقوقی انحلال پارلمان است.

در نظام‌های پارلمانی، فرض بر این است که ارتباط وثیق و هماهنگی همراه با فعالیت‌های سازنده و مؤثر میان دولت و مجلس وجود دارد. بر همین اساس اگر چنین رابطه‌ای از بین برود، انحلال پارلمان این امکان را به مردم می‌دهد که تعیین‌کننده این امر باشند که کدام یک از دولت یا مجلس، قدرت سیاسی را در اختیار داشته باشند. انتخاب این مسئله از طریق رأی دادن به اکثریت پارلمانی قبلی یا رأی دادن به اکثریت دیگری صورت می‌گیرد.^۱ از آن‌رو که در نظام‌های پارلمانی یکی از مهم‌ترین وظایف پارلمان‌ها تشکیل دولت است، اگر پارلمانی که به‌تازگی توسط رأی مردم به قدرت رسیده است، قادر به تشکیل دولت نباشد ناچار است جای خود را به اکثریت دیگر یا ائتلافی دیگر دهد که بتواند دولتی همسو با خود تشکیل دهد. در چنین حالتی در غالب موارد؛ رئیس‌کشور اعم از پادشاه یا رئیس‌جمهور، دستور انحلال پارلمان و برگزاری انتخابات جدید را می‌دهد. این دستور در برخی از کشورها بعد از سه بار ناکامی مکرر در اخذ رأی اعتماد صادر می‌شود. بر این مبنا انحلال پارلمان تنها در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی معنا می‌دهد و در نظام‌های ریاستی، نه تنها خالی از توجیه است، بلکه منجر به دیکتاتوری و اقتدارگرایی رئیس‌جمهور می‌شود. در واقع پیش‌بینی این ابزار نه تنها در نظام‌های ریاستی نیاز نیست؛ بلکه خطرآفرین است چرا که موجب تفوق قوه مجریه و به حاشیه رانده شدن پارلمان می‌شود.^۲

1. Anna Dziejic, *No Confidence Vote* (Heidelberg: Max Plank Encyclopedia of Comparative Constitutional Law, 2016) at 10.

2. Elliot Bulmer, *Dissolution of Parliament* (Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2017) at 3.

۲. عنصرشناسی فرآیند تایید انتصابات در نظام‌های سیاسی

نقشی که مجالس قانون‌گذاری در هنگامه شکل‌گیری دولت در نظام‌های ریاستی ایفا می‌کنند در حقیقت محدودکننده خودسری‌های احتمالی رئیس‌جمهور در انتخاب همکاران و اعضای کابینه خویش در اینگونه نظام‌های سیاسی است.^۱ همین امر موجب شد که بنیانگذاران قانون اساسی ایالات متحده آمریکا، لزوم نظارت مجلس سنا بر انتصاب‌های رئیس‌جمهور را تعبیه کنند. بر این مبنا، قانون اساسی ایالات متحده آمریکا الگویی برای سایر نظام‌های ریاستی قرار گرفته که در صدد تدارک چنین مکانیزم نظارتی برآمده‌اند. مکانیزم مورد بحث در منابع حقوقی در قالب عباراتی همچون «فرآیند تأیید انتصاب»^۲ یا «انتصاب رئیس‌جمهور با تأیید سنا»^۳ مطرح است.^۴ از آن‌رو که قانون اساسی ایالات متحده آمریکا الگویی برای سایر نظام‌های ریاستی جهت اخذ مکانیزم تأیید انتصاب مقامات عالی‌رتبه است، در ادامه قالب و زمینه فرآیند تأیید انتصابات و اثر عدم تأیید انتصابات را در این نظام سیاسی پی خواهیم گرفت.

۱-۲. قالب فرآیند تأیید انتصابات؛ فردی

قانون اساسی ایالات متحده آمریکا، مسئولیت استقرار سمت‌های بلندمرتبه در دولت فدرال را میان رئیس‌جمهور و سنا به صورت مشترک تقسیم کرده است. بخش دوم ماده ۲ قانون

۱. البته درجه‌ای از نظارت و نفوذ بر تعیین اعضای دولت، در تعداد اندکی از کشورهای این دسته جاری است. بنا بر مطالعات صورت گرفته، ۹۵ درصد قوانین اساسی کشورهای امریکای لاتین به رئیس‌جمهور این اختیار را می‌دهند که اعضای کابینه خود را به صورت آزادانه انتخاب کند. فقدان چنین مکانیزمی نه به تنهایی اما در قالب یک عنصر مؤثر برخی از نظام‌های ریاستی را به سمت نظام‌های توتالیتر سوق داده است. آمار ذکر شده اختصاص به دوره‌های زمانی قبل از ۱۸۷۰ تا بعد از ۱۹۷۹ دارد.

See: José Antonio Cheibub, Zachary Elkins & Tom Ginsburg, "Latin American Presidentialism in Comparative and Historical Perspective", *Texas Law Review*, Vol. 89, (2011), at 27.

2. Appointment Confirmation Process.

3. Presidential Appointment with Senate Confirmation (PAS).

4. MP Carey, *Presidential Appointment, the Senate's Confirmation Process, and Changes Made in the 112th Congress* (Washington: Congressional Research Service, 2012).

اساسی این کشور مقرر می‌دارد که رئیس جمهور با «مشورت و رضایت»^۱ سنا، صلاحیت نصب مقامات عالی رتبه ایالات متحده را دارد. سفرا، وزرا، قضات دادگاه عالی و سایر مقامات ایالات متحده که توسط قانون مقرر می‌شود، مشمول این قاعده می‌گردند.^۲ هرچند در متن قانون اساسی ایالات متحده بیان شده که وزرا و سایر مقامات اجرایی باید موافقت سنا را کسب کنند؛ اما مقامات اجرایی در دکتین، صرفاً به «مقامات اصلی»^۳ محدود گردیده است و انتخاب مقامات «پایین رده»^۴ به رئیس جمهور واگذار شده است.

کابینه رئیس جمهور در عداد مقامات اصلی قرار دارد و از همین رو کابینه رئیس جمهور در نظام ریاستی آمریکا برای استقرار نیازمند تایید سنا است. وزرا که در واقع مسئولین وزارتخانه‌ها هستند به همراه سایر مقاماتی که اصطلاحاً به آنها مقام «هم سطح کابینه»^۵ اطلاق می‌شود، جهت کسب موافقت به سنا معرفی می‌شوند. مقامات هم سطح کابینه هرچند وزیر نیستند؛ اما مسئول سازمانی‌هایی هستند که زیر نظر رئیس جمهور فعالیت می‌کند. این افراد نیز برای تصدی سمت خود لازم است که تایید سنا را دارا باشند. آن افراد، اغلب در قالب معاونین رئیس جمهور نیز شناخته می‌شوند. مقامات دیگری که به عنوان مشاور^۶ یا دستیار^۷ رئیس جمهور شناخته می‌شوند در برخی از موارد لازم است که موافقت سنا را جهت تصدی سمت خود داشته باشند.^۸ اعلام موافقت سنا در خصوص نامزدهای پیشنهادی رئیس جمهور برای کابینه به صورت فردی صورت می‌گیرد. عبارتی قالب و موضوع مورد

1. Advice and Consent.

۲. به غیر از وزرا و مقامات عالی رتبه اجرایی، اسامی نامزدهای منصب قضاوت دادگاه عالی ایالات متحده نیز پس از معرفی توسط رئیس جمهور لازم است که به موافقت سنا برسد.

See: Louis Fisher, *The Law of the Executive Branch; Presidential Power* (New York: Oxford University Press, 2016) at 124-125.

3. Principal.

4. Inferior Officers.

5. Cabinet Level Officials.

6. Advisor.

7. Assistance.

8. See: Barbara L Schwemle, Garvey Chu, Todd S. Vivian and Henry B. Hogue, *The Debate Over Selected Presidential Assistants and Advisors: Appointment, Accountability, and Congressional Oversight* (Washington: Congressional Research Service, 2014) at 3.

رای گیری در مجلس سنا، نامزد پیشنهادی به صورت انفرادی است. لذا در مقایسه با قالب رای اعتماد که ممکن است ناظر به کلیت کابینه یا برنامه دولت یا رئیس دولت باشد، قالب فرآیند تایید انتصاب ناظر بر فرد وزیر یا اعضای کابینه است.

۲-۲. زمینه فرآیند تایید انتصابات؛ غیر سیاسی

متن قانون اساسی ایالات متحده امریکا در خصوص مبنای رسیدگی سنا در فرآیند تایید انتصابات ساکت است. با این حال مبنای رسیدگی سنا در خصوص نامزدهای معرفی شده در رویه موجود، صلاحیت‌های فردی بدون در نظر گرفتن گرایش‌های سیاسی است. کنگره همواره در تأیید انتصابات مقامات اجرایی؛ معیارهایی نظیر تجربه، مهارت یا سابقه تحصیلی مرتبط، تابعیت، اقامت و ... را در نظر می‌گیرد.^۱ پیشنهادی موضوع نشان می‌دهد که سنا در طول سالیان، اکثر انتصابات مقامات اجرایی را تایید کرده است. در موارد انگشت شماری، رأی گیری در رابطه با نامزدها در صحن سنا با شکست مواجه شده است.

هرچند کنگره با اختیار اعطایی توسط قانون اساسی می‌تواند رئیس جمهور را محدود کند، اما این اعمال محدودیت نامحدود نیست. اعمال محدودیت در معرفی نامزدها، بایستی معقول و در جهت ارتقا باشد. در واقع اعمال محدودیت‌های کنگره بر نامزدهای معرفی شده از سوی رئیس جمهور نباید به گونه‌ای باشد که گزینه‌های موجود تحت تأثیر طرح‌ریزی مجلس قانون‌گذاری باشد.^۲ علی‌رغم وجود این اختیار بر کنگره، در مورد حد و مرز این محدودیت‌ها اتفاق نظر نیست. البته تقریباً بر روی این مسئله اتفاق نظر وجود دارد که این محدودیت‌ها نباید به گونه‌ای باشد که اختیارات قوه مجریه را بی‌اثر کند. در مجموع می‌توان بیان کرد که بررسی‌های سنا بر صلاحیت‌های فردی استوار است و مرزهایی برای مداخله سنا در این رابطه وجود دارد. گزاره پیشین هرچند در مقام نظر بیان می‌شود؛ اما انگشت شمار بودن عدم تایید نامزدهای معرفی شده توسط سنا گویای

1. Henry B. Hogue & Maeve P. Carey, *Appointment and Confirmation of Executive Branch Leadership: Overview* (Washington: Congressional Research Service, 2015) at 9. Henry B., Hogue, *Statutory Qualification for Executive Branch Positions* (Washington: Congressional Research Service, 2015) at 11.

2. *Ibid.* at 4.

حاکمیت این گزاره در مقام عمل نیز می‌باشد. هرچند ممکن است در مواردی نادر، خلاف این اتفاق افتاده باشد.^۱

بنابراین سنا برای آنکه بخواهد به نامزد پیشنهادی رئیس جمهور برای عضویت در کابینه رای ندهد، نیازمند دلیل منطقی و معقولی است که برخاسته از عدم صلاحیت و شایستگی وی باشد و به صرف عدم همسویی از منظر حزبی و سیاسی نمی‌تواند فرد پیشنهادی را تایید نماید. قاعده اساسی که نشان دهنده زمینه غیر سیاسی فرآیند تایید انتصابات است، فقدان حکم به اخذ موافقت مجدد رئیس جمهور در صورت تغییر مجلس سنا است؛ برخلاف رویه و قاعده اساسی که در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی موجود است.

۳-۲. اثر فرآیند تایید انتصابات؛ تشکیل دولت با تاخیر

مرور مراحل تایید انتصابات در سنا، اثر و نتیجه عدم موافقت سنا با گزینه‌های پیشنهادی را نشان می‌دهد. تایید انتصاب مقامات اجرایی در سه مرحله صورت می‌پذیرد. در مرحله اول، کاخ سفید نامزدهای مدنظر را انتخاب می‌کند. با همیاری دفتر کارکنان ریاست جمهوری کاخ سفید، تعیین نامزدهای احتمالی صورت می‌گیرد. اعضای کنگره و گروه‌های ذینفع نیز ممکن است که نامزدهایی را جهت معرفی رئیس جمهور پیشنهاد دهند. با این حال، رئیس جمهور مجبور نیست که از پیشنهادات پیروی کند. بعید است که رئیس جمهور افرادی را نامزد کند که توسط سنا با مخالفت شدید روبه‌رو شود. مخالفت اغلب اتفاق می‌افتد اما نه از سوی خطوط حزبی بلکه به صورت فردی ممکن است مخالفت‌هایی صورت گیرد و ایجاد این امر هم به دلیل نبود انضباط حزبی در میان اعضای حزب است.^۲ در مرحله دوم، سنا مشخص می‌کند که نامزدهای معرفی شده را تایید کند یا از تایید آنها خودداری کند. اقدام سنا در این رابطه بستگی به جایگاه مقامات و سمت‌های مرتبط دارد.

۱. مشاهده عملکرد ادوار مختلف سنا مبین آن است که تاکنون، تعداد محدودی از نامزدهای معرفی شده از سوی رئیس جمهور مورد تأیید سنا قرار نگرفته‌اند. از سال ۱۷۸۹ تا ۲۰۰۷ تنها نه نفر از نامزدهای پیشنهادی رئیس جمهور برای عضویت در کابینه توسط سنا رد شده‌اند.

Keith Dowding & Patrick Dumont, *The Selection of Ministers Around the World* (London: Routledge, 2009) at 287.

2. Ibid. at 286.

سنا در اکثر موارد بدون بحث و گفتگوی عمومی انتصابات رئیس جمهور را تایید می‌کند. در برخی از موارد که کنگره و یا رسانه‌ها حساسیت و توجه بیشتری دارند، موضوع در جلسات استماع، تحقیق و بررسی‌ها و صحن، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. اغلب، نامزدهایی که نمی‌توانند تایید سنا را بدست آورند در مرحله بررسی‌های کمیته و قبل از طرح موضوع در صحن سنا است. بررسی سنا بر اساس اطلاعات گردآوری شده توسط کاخ سفید انجام می‌گیرد. در مرحله پایانی، رئیس جمهور حکم مأموریت نامزدهایی را که توسط سنا تأیید شده‌اند، امضا می‌کند و بعد از ادای سوگند، مسئولیت‌های آن مقام به فرد منصوب محول می‌گردد.^۱

از مطالعه و مرور مراحل فرآیند انتصابات، این نکته قابل اصطیاد است که عدم موافقت سنا در نهایت به عدم تشکیل دولت منتهی نمی‌شود، بلکه آنچه در نهایت اتفاق می‌افتد، تشکیل دولت اما با کمی تأخیر است. در این میان نیز رئیس جمهور ممکن است از برخی از گزینه‌های ترجیحی اولیه خود صرف نظر کند تا با مخالفت احتمالی سنا مواجه نشود و شکل‌گیری کابینه زودتر انجام پذیرد.

همچنین مطابق با ساختار سیاسی طراحی شده، رئیس جمهور این اختیار را دارد هر زمان که بخواهد وزرا و مقامات اجرایی منصوب خود را برکنار کند و لازم است برای وزرا و مقامات اجرایی جدید، موافقت سنا را کسب کند. از آنجایی که ممکن است این برکناری در زمان تعطیلی سنا باشد، این اجازه به وی داده شده است که نامزدهای خود را بصورت موقت در سمت خود منصوب کند؛ اما بعد از آغاز بکار مجدد سنا، رئیس جمهور باید نامزدهای خود را به سنا جهت کسب موافقت و تأیید معرفی نماید.^۲

1. Henry B. Hogue & Maeve P. Carey, op.cit., at 5-6.

2. Henry B. Hogue, *Recess Appointments: Frequently Asked Questions* (Washington: Congressional Research Service, 2015) at 7.

۳. عنصرشناسی رای اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران

بعد از آنکه به صورت موشکافانه، قالب، زمینه و آثار دو نهاد حقوقی رای اعتماد و فرآیند تایید انتصابات مورد مطالعه قرار گرفت، در این مرحله لازم است که رای اعتماد مندرج در قانون اساسی جمهوری اسلامی از جهات سه گانه فوق مورد تحلیل قرار گیرد. به نظر می‌رسد که آنچه مقصود مقنن اساسی از آوردن اصطلاح «رای اعتماد» در اصول ۸۷ و ۱۳۳ قانون اساسی بوده است با آنچه از این اصطلاح در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی مراد است، متفاوت باشد. به عبارتی آنچه در ذهن مقنن اساسی بوده با آنچه در قالب الفاظ مصطلح جاری شده است، تطابق ندارد.^۱

۳-۱. قالب رای اعتماد: فردی

چنانچه در قسمت اول گذشت، قالب رای اعتماد در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی در سه مدل رای اعتماد به رئیس دولت که همان نخست وزیر یا صدر اعظم است، رای اعتماد به برنامه دولت و رای اعتماد به هیأت وزیران یا همان کابینه صورت می‌پذیرد. با بازنگری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و حذف سمت نخست وزیری، امکان رای‌دهی در قالب رای اعتماد به رئیس دولت منتفی شده است. بعد از بازنگری، رئیس دولت در نظام سیاسی جمهوری اسلامی همان رئیس جمهور است که قدرت خود را از طریق انتخابات مستقیم از مردم می‌گیرد و بحث رای اعتماد در خصوص ایشان منطقی است. در رابطه با دو قالب دیگر رای اعتماد که در نظام‌های پارلمانی رواج دارد، در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران ملاحظاتی وجود دارد. در بازنگری قانون اساسی در سال ۱۳۶۸، متن اصول ۱۳۳ و ۸۷ قانون اساسی تقریباً دست نخورده باقی مانده و تنها واژه نخست وزیر حذف و رئیس جمهور بجای آن نشانده شده است.^۲ ظاهر متن قسمت اول

۱. عدم تطابق آنچه در ذهن مقنن اساسی بوده با آنچه در لفظ جاری شده در موارد دیگری نیز قابل مشاهده است. ر.ک.

سیده زهرا سعید، «بازتحلیل مسئولیت رئیس جمهور در برابر مجلس شورای اسلامی؛ استیضاح یا تعقیب و محاکمه»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، شماره ۷۹، (۱۴۰۲)، ص ۱۳۹-۱۴۹.

۲. صورت مشروح مذاکرات شورای بازنگری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (تهران: اداره کل قوانین و مقررات، روابط عمومی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۹) ص ۴۹۴.

اصل ۸۷ قانون اساسی، قالب رای اعتماد به هیأت وزیران یا بعبارتی رای اعتماد جمعی در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران را بیان می‌کند؛ اما اجرای این حکم در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران محل اشکال است.

اشکال موجود به چگونگی جمع دو حکم رای اعتماد فردی و رای اعتماد جمعی ارتباط دارد، چرا که عمل به هر دو حکم با چالش مواجه است. جهت جمع دو حکم رای اعتماد جمعی و فردی به وزرا می‌توان دو فرض را مطرح کرد.

فرض اول: ابتدا رای اعتماد فردی برای تک‌تک وزرا اخذ شود و سپس برای ترکیب کابینه تقاضای رای اعتماد شود. این فرض، عقلایی به نظر نمی‌رسد زیرا که ممکن است تک‌تک وزرا با هر نصابی رای اعتماد فردی را اخذ کنند، اما کلیت کابینه رای نیاورد، زیرا که برآیند معادله‌ای که در آن برخی از نمایندگان که به تعدادی از وزرا رأی اعتماد داده‌اند و برخی رأی اعتماد نداده‌اند، لزوماً رای دادن به کلیت کابینه و تمامی وزیران نیست و ممکن است منجر به بن‌بست سیاسی گردد. ایراد به شیوه پیشنهادی در فرض اول نیز مورد اذعان دکتر هاشمی قرار گرفته است. ایشان در این خصوص بیان کرده‌اند: «عبارت قانونی مذکور نشان‌دهنده آن است که هیأت وزیران با آرای اعتماد فردی به هر یک از وزیران شکل می‌گیرد. اینک پس از تشکیل دولت و قبل از هرگونه اقدام، رأی اعتماد جمعی مورد توجه و تأکید قانونگذار اساسی است تا همان هماهنگی که مورد اشاره قرار گرفت، با رای اعتماد جمعی حاصل شود. این ترتیب قانونی، چندان قابل قبول به نظر نمی‌رسد، زیرا اجرای آن نیز خالی از اشکال نمی‌تواند باشد. در این خصوص، فرض می‌شود بر اساس اصل ۱۳۳ هر یک از وزیران، رأی اعتماد مجلس را کسب کرده باشند و مجموعاً هیأت وزیران تشکیل شده باشد، حال بر اساس اصل هشتاد و هفتم، پس از تشکیل و قبل از هر اقدام برای هیأت وزیران به منظور رعایت هماهنگی موضوع رای اعتماد مورد بررسی و رای‌گیری قرار گیرد و نتیجه آن عدم کسب رای اعتماد باشد. بدیهی است که این چنین شیوه‌ای نمی‌تواند مورد اعتناء عقلا باشد.»^۱

۱. سید محمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، حاکمیت و نهادهای سیاسی، جلد ۲ (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۹) صص ۱۶۲-۱۶۳.

فرض دوم: ابتدا رای اعتماد جمعی برای دولت اخذ شود و بعد برای تک تک وزرا رای گیری صورت گیرد. این حکم به مراتب، غیرمنطقی تر از فرض اول است، زیرا در صورتی که رأی اعتماد جمعی اخذ شود، رای اعتماد برای تک تک وزرا بی معنا و عبث خواهد بود؛ چرا که حتی یک مورد عدم اخذ رای اعتماد، رای اعتماد جمعی را زیر سؤال می برد.^۱ علاوه بر دو فرض فوق که از ظاهر اصول قانون اساسی می توان تصور کرد، برخی از صاحب نظران پیشنهاد داده اند که «ابتدا، مجلس برنامه هماهنگ دولت را مورد بررسی و تصویب قرار دهد و پس از آن برای وزرا پس از بررسی و اطمینان خاطر نسبت به قابلیت فردی و جمعی هر یک از آنان اعلام رای اعتماد بنماید.»^۲ حتی بر فرض عدم ایراد قانون اساسی به این الزام،^{۲۲} اگر در ابتدا حکم شود که برنامه دولت رای آورد و بعد بررسی رای اعتماد به وزرا به صورت جمعی و فردی انجام شود، مشکل پیچیده تر می شود. رئیس جمهوری که سکان دار دولت است و با رای مستقیم مردم به قدرت رسیده است، اگر برنامه ای ارائه کند که مورد قبول مجلس نباشد و برنامه اش رای نیاورد، باید چه کند؟ تا چند مرتبه می تواند برنامه ای ارائه کند تا در نهایت رای مجلس را اخذ کند؟ اگر به هر ترتیبی نتواند نظر نمایندگان در خصوص برنامه دولت را جلب کند، آیا مجبور به استعفا است؟ آیا منطقی است رئیس جمهوری که در زمان نزدیکی به رای اعتماد مجلس به وزرا با پشتوانه مردمی از طریق انتخابات، سکان دار دولت شده است، با عدم جلب نظر نمایندگان مجبور به استعفا شود؟ در این حالت، سرنوشت رای مردم و انتخابات برگزار شده چه می شود؟

علاوه بر موضوع برنامه دولت بعنوان موضوع احتمالی رأی اعتماد که توسط رئیس جمهور به مجلس شورای اسلامی تقدیم می شود، می توان از برنامه وزیر بعنوان موضوع مورد اعتماد نیز صحبت کرد. هرچند مخاطب رای اعتماد در نظام حقوقی جمهوری

۱. نظر به وجود چالش های نظری و عملی پیرامون رای اعتماد جمعی به هیأت وزیران در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، برخی از پژوهشگران قائل به تحقق متروک شدن اساسی قسمت اول اصل ۸۷ قانون اساسی هستند. ر.ک. سیده زهرا سعید، «بررسی قالب رأی اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با نگاهی به نظام های سیاسی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، در نوبت چاپ.

۲. هاشمی، پیشین، ص ۱۶۳.

اسلامی ایران، وزرا هستند و نه برنامه آنها، اما در بررسی صلاحیت‌های وزرا توسط نمایندگان، یکی از مواردی که مورد توجه قرار می‌گیرد، برنامه وزیر است. ماده ۲۰۵ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس، به‌همین منظور مقرر می‌دارد: «... در پی اظهارات و دفاعیات رئیس جمهور، مجلس، شور در مورد برنامه‌ها و صلاحیت هر یک از وزیران را به صورت جداگانه آغاز خواهد نمود...». برنامه دولت و همچنین برنامه وزیر در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، جنبه تأسیسی ندارد. مراد از جنبه تأسیسی، آن است که برنامه، ملاک استقرار دولت باشد مانند آن‌چه که در مبحث قالب رای اعتماد در نظام‌های پارلمانی گذشت. با این حال، برنامه وزرا در سالیان اخیر در جمهوری اسلامی ایران، معیار و ملاک مؤثری در اخذ رای اعتماد به وزرا قرار گرفته است. هرچند دارا بودن برنامه مدون به تفکیک هر وزارتخانه، امری شایسته است و موجب پیشبرد بهتر امور خواهد شد، اما تغایر برنامه با انتظارات نمایندگان می‌تواند روند تشکیل دولت را به تاخیر اندازد. همان چالش‌ها و سوالات مقدری که در خصوص لزوم اخذ رای اعتماد برای برنامه دولت طرح شد، در خصوص برنامه وزیر نیز قابل طرح است. سوالاتی از قبیل برنامه وزرا باید تأمین‌گر کدام یک از انتظارات باشد؟ انتظارات مجلس یا انتظارات رئیس جمهور؟ اگر نمایندگان مجلس به مردم شعارها و وعده‌هایی داده‌اند، آیا مسیر تحقق وعده‌هایشان، برنامه‌های وزرای دولت است؟ درست است که هر کدام از نمایندگان مجلس و دولت به هنگام انتخابات، وعده‌هایی به مردم داده‌اند که لازم است به آنها عمل کنند، اما اگر سیاست‌های مجلس و دولت با یکدیگر همسو نباشد، آیا می‌توان بیان داشت که وزرای دولت بایستی انتظارات مجلس را محقق کنند؟ بطور منطقی وزرا در وهله اول، مکلف به گام نهادن در تحقق اهداف و وعده‌های دولت هستند و بر اساس این منطق، مناسب نمی‌باشد که برنامه وزیر به‌عنوان قالب رای اعتماد قرار گیرد.

بنابراین بنا به توضیحات فوق باید اذعان داشت که در حال حاضر قالب نهاد حقوقی رای اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، فردی و ناظر به تک‌تک وزرا به صورت انفرادی است. قالب نظارت مجلس بر دولت در آستانه شکل‌گیری به صورت

فردی بیش از آنکه با رای اعتماد در معنای تخصصی خود شباهت داشته باشد، با قالب فردی فرآیند تأیید انتصابات شباهت دارد.

۲-۳. زمینه رای اعتماد: غیرسیاسی

مطابق عرف و سنت حاکم در نظام‌های پارلمانی با تشکیل مجلس جدید، مسئله اعتماد اکثریت پارلمانی جدید به هیأت وزیران و ابقا یا تغییر نخست وزیر یا صدراعظم مطرح می‌شود و حال آنکه در نظام سیاسی ایران به موجب اصل ۱۳۳ قانون اساسی با تغییر مجلس، گرفتن رای اعتماد جدید برای وزیران از مجلس لازم نیست. به عبارت دیگر با تشکیل مجلس جدید، هیأت وزیرانی که قبلاً مستقر شده است همانند دولت در نظام‌های ریاستی به کار خود ادامه می‌دهد و نیازمند دریافت اعتماد مجدد از مجلس نیست.^۱ رویه ریاستی استقرار هیأت دولت پس از بازنگری قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ نیز ماهیت ریاستی رأی اعتماد به وزیران در جمهوری اسلامی ایران را تأیید می‌کند، زیرا برخلاف تجربه ده ساله اولیه اجرای قانون اساسی از سال ۱۳۵۸ تا سال ۱۳۶۸، انتخاب وزیران برآمده از اکثریت سیاسی حاکم در پارلمان و مطابق تمایل سیاسی آنها ضرورت ندارد. به عبارت دیگر وزیران در جمهوری اسلامی ایران همسو با گرایش سیاسی رئیس جمهور انتخاب می‌شوند و در صورت تفاوت تمایلات اکثریت سیاسی حاکم در پارلمان با تمایل سیاسی رئیس جمهور، اکثریت پارلمانی متوقع نیست که وزیران از میان آنها یا بر اساس تمایل سیاسی‌شان انتخاب شوند. این قاعده اساسی که در متن قانون اساسی نیز متبلور شده است، نشان از ماهیت غیرسیاسی رای اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران دارد. رویه عملی دولت‌هایی که در سال‌های پس از بازنگری قانون اساسی مستقر شده‌اند این امر را تأیید می‌کند.^۲

بررسی سوابق شغلی و تحصیلات مرتبط با وزارتخانه در کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی پیش از رای‌گیری و نطق‌های موافقان و مخالفان نمایندگان برای

۱. جواد تقی زاده و سمانه تقی زاده جاری، پیشین، ص ۲۰۳.

۲. همان، ص ۲۰۶.

فرد پیشنهادی رئیس جمهور در صحن علنی مجلس هنگام اخذ رای اعتماد، در اکثر موارد نشان از زمینه غیرسیاسی رای اعتماد مندرج در متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است. در واقع آنچه مستمسک نمایندگان در عدم موافقت با فرد پیشنهادی رئیس جمهور جهت تصدی سمت وزارت است صرف عدم همسویی سیاسی نمایندگان با وی نمی‌باشد، هرچند ممکن است در برخی از موارد اختلاف نظرهای سیاسی به دلایل قانونی عدم تایید فرد پیشنهادی در نطق‌های نمایندگان مبدل شود، اما اصل ۱۳۳ قانون اساسی به‌طور قطع عدم نیاز به همفکری و همسویی سیاسی دولت با نمایندگان مجلس اسلامی را ثابت می‌کند. گزاره «لزوم معقول بودن نظارت مجلس شورای اسلامی بر دولت» و لزوم ملاک قرار دادن صلاحیت‌ها و شایستگی‌ها در زمان اخذ رای اعتماد به وزرا بدون ملاحظات سیاسی در بیانات اخیر آیت‌اله خامنه‌ای در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، مشعر زمینه غیرسیاسی رای اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران است.^۱

۳-۳. اثر عدم اخذ موافقت: تشکیل دولت با تاخیر

هرچند بیان می‌شود که در نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران؛ لازمه تشکیل دولت، اخذ رای اعتماد از مجلس می‌باشد و تا زمانی که دولت رای اعتماد مجلس را اخذ ننماید، فاقد رسمیت خواهد بود، اما در صورتی که وزرای پیشنهادی رئیس جمهور موفق به اخذ رای اعتماد نشوند، آن اثری که از نهاد رای اعتماد انتظار می‌رود، در نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران وجود ندارد. چنانچه در ابتدای نوشتار گذشت، در نظام‌های سیاسی، اثر عدم کسب رای اعتماد در چند نوبت متوالی، انحلال پارلمان است، اما آیا چنین نتیجه‌ای در

۱. آیت‌اله خامنه‌ای در دیدار با نمایندگان در تاریخ سوم خرداد ۱۴۰۲ در خلال بیانات خود به بحث رای اعتماد به وزرا پرداختند. ایشان در بیانات خود فرمودند که: «یکی از مواردی که من [بر آن] تکیه می‌کنم، همین مسئله بعضی از سخت‌گیری‌ها در مورد وزرائی است که به مجلس ارائه می‌شود. گاهی اوقات در مورد وزیر پیشنهادی دولت یک سخت‌گیری‌های غیرلازمی می‌شود که موجب می‌شود که وزارتخانه مدت‌ها بی‌وزیر بماند و با سرپرست اداره بشود؛ خوب این به کشور ضربه می‌زند. باید دقت کرد، بایستی صلاحیت‌ها را تشخیص داد، در این تردیدی نیست، منتها سخت‌گیری در حد منطقی، در حد معقول؛ حالا الان در چند وزارتخانه ما وزیر نداریم که این‌ها همه به مجلس می‌آیند.»

نظام سیاسی جمهوری اسلامی محقق است؟ در حقیقت، نتیجه عدم رای اعتماد به وزرا در زمان تشکیل دولت چیست؟ به صورت کوتاه می‌توان بیان داشت که نتیجه عدم رای اعتماد به وزرا، معرفی وزیر دیگر است. این قضیه تا آنجا ادامه خواهد داشت که فردی بتواند رای اعتماد از مجلس بگیرد. به بیانی دیگر، نتیجه عدم رأی اعتماد به وزرا، کوتاه آمدن رئیس جمهور از گزینه‌های ترجیحی اولیه خود و تشکیل کابینه با تأخیر است. اما این امر هیچ تزلزلی به لحاظ حقوقی به جایگاه رئیس جمهور وارد نمی‌کند و مانع شکل‌گیری دولت نمی‌شود. موضوع انحلال پارلمان نیز به درستی در قانون اساسی ذکر نشده است.

از سخنان یکی از اعضای مجلس بازننگری قانون اساسی، اثر عدم رای اعتماد در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان اصطیاد کرد. ایشان پیرامون موضوع رای اعتماد بیان می‌کند: «مجلس هم بالاخره می‌خواهد رأی بگیرد، مجلس که نمی‌تواند بگوید اصلاً بنده به وزرا نمی‌خواهم رأی بدهم، فعلاً دلم نمی‌خواهد به وزرا رأی بدهم، اگر مجلس چنین حقی داشت که بگوید آقای رئیس جمهور یکی دو سال اصلاً ما حوصله رأی دادن به وزرا را نداریم، می‌گفتیم بابا این چه تمرکزی در قوه مجریه است که رئیس جمهور می‌خواهد مملکت را اداره کند، وزیر می‌خواهد، نمایندگان مجلس می‌گویند ما فعلاً رأی نمی‌دهیم. همچو بحثی که نیست. مجلس موظف است بعد از آنکه رئیس جمهور، وزرا خودش را معرفی کرد رأی بدهد، حالا حدش این است که می‌گوید این ۵ نفر را قبول ندارم، یک ۵ نفر دیگر بیاور، خوب، ۵ نفر دیگر می‌آورد. بالاخره یک‌روز، دو روز، یک‌هفته، دو هفته، مجلس انتخاب خودش را خواهد کرد، رأی هم خواهد داد.»^۱ این که چنین تلقی وجود داشته که «مجلس موظف است در نهایت به وزرای رئیس جمهور رأی اعتماد دهد» و اینکه «حدش تأخیر چند روزه در اخذ رای اعتماد است و نه عدم تشکیل دولت و یا انحلال مجلس» مبین اثر عدم کسب رای اعتماد در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران و نشان دهنده تفاوت قصد قانونگذار با معنای اراده شده نسبت به مفهوم تخصصی رأی اعتماد دارد.

۱. صورت مشروح مذاکرات مجلس بازننگری قانون اساسی، پیشین، ص ۱۱۲۱.

به صورت مشخص در رابطه با قصد قانونگذار اساسی از بیان رای اعتماد به وزرا در آغاز تشکیل دولت، می‌توان مطالبی را به نحو ایجابی و سلبی ادعا نمود؛ اول: قصد قانونگذار از ذکر لفظ رای اعتماد فی الجمله این بوده است که افرادی که قرار است متصدی سمت وزارت شوند، دارای شایستگی و لیاقت باشند. دوم: قصد قانونگذار از آوردن لفظ رای اعتماد، کارکرد سیاسی این نهاد چنانچه در نظام‌های پارلمانی مستقر است، نبوده است. به عبارتی قانونگذار اساسی در نظر نداشته که نمایندگان مجلس لزوماً به وزرایی رای اعتماد دهند که تفکر سیاسی آنها با اکثریت نمایندگان مجلس شورای اسلامی یکی باشد.

بنابراین هرچند نهاد رای اعتماد در اساس، تضمین‌گر تشکیل دولت همسو از نظر سیاسی با مجلس است، ولی رویه عملی در نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران، گویای مغایرت این نهاد با فلسفه وجودی خود است. مجلس در تایید وزرا و دادن رای اعتماد به آنها بیشتر از منطق نظام ریاستی تبعیت می‌کند و معمولاً مقاومت گسترده‌ای در برابر گزینه‌های پیشنهادی دولت از خود نشان نمی‌دهد، حال آن که خصیصه پارلمانی ایجاب می‌کند تا وزرا مطابق با تمایلات پارلمان روی کار آیند.^۱

نکته‌ای دیگر که مشابهت رای اعتماد موجود در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران را با فرآیند تأیید انتصابات نشان می‌دهد مربوط به لزوم اخذ رای اعتماد برای وزیر پیشنهادی جدید در صورت برکناری یا استعفای فرد است. در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، در صورت برکناری یا استعفای یک وزیر، رئیس جمهور موظف است فرد پیشنهادی خود را به مجلس شورای اسلامی برای اخذ رای اعتماد معرفی کند و در صورتی که فرد پیشنهادی نتواند رای اعتماد نمایندگان را کسب کند، رئیس جمهور به صورت

۱. لازم است در تکمیل بحث نوع رابطه دولت و پارلمان به تفاوتی که در نظام‌های پارلمانی اکثریتی و نظام‌های پارلمانی ائتلافی است، توجه شود. گزاره مذکور در متن به صورت خالص و عیان در نظام پارلمانی اکثریتی نمود می‌یابد، درحالی‌که در نظام پارلمانی ائتلافی، به دلیل وجود احزاب مختلف در پارلمان، این موضوع کمی تعدیل می‌شود. ر.ک. حسن و کیلیان، ویژگی‌ها و معیارهای ارزیابی نظام‌های حکومتی (مطالعه تطبیقی نظام‌های پارلمانی، ریاستی و مختلط) (تهران: دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲) صص ۲۶-۲۷ و ۵۹-۶۲.

M. Laver and N. Schofield, *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe* (Michigan: University of Michigan Press, 1998) P. 48.

موقت فردی را به عنوان سرپرست وزارتخانه منصوب می‌کند تا وزیر مربوطه بتواند از مجلس رای اعتماد بگیرد. این موضوع با لزوم کسب موافقت سنا برای نامزدهای پیشنهادی رئیس جمهور از طریق فرآیند تایید انتصابات شباهت دارد. این در حالی است که در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی که برای فرد فرد اعضای کابینه رای‌گیری جداگانه نمی‌شود، در صورتی که وزیری استعفا دهد یا برکنار شود، لازم نیست برای فرد جدید در کابینه از پارلمان رای اعتماد گرفت.^۱

پس از بررسی عناصر سه‌گانه قالب، زمینه و اثر رای اعتماد و فرآیند تایید انتصابات و تطبیق آنها با نظارت مجلس شورای اسلامی در ابتدای شکل‌گیری دولت^۲، دقت در صدور احکام ابلاغی روسای جمهور برای نصب افراد کابینه نیز محل تامل است. رؤسای جمهور در سال‌های اخیر پس از اخذ رای اعتماد وزرا از مجلس شورای اسلامی، با صدور احکامی هر یک از وزیران را در سمت وزارت منصوب می‌کنند. این احکام صادره اغلب متضمن پیوست و ضمیمه‌ها نیز هست که شامل برخی دستورالعمل‌ها و تعیین اولویت‌های هر یک از وزارت‌خانه‌ها می‌شود. قرینه کلام و لسان این احکام دلالت بر شباهت این امر با مرحله پایانی فرآیند تایید انتصابات دارد که رئیس جمهور، حکم مأموریت نامزدهایی را که توسط سنا تایید شده‌اند، امضا و مسئولیت را به آنها محول می‌کند.

1. Bjørn Erik, Shane Martin and José Antonio Cheibub, op cit. at 335.

۲. هرچند نویسنده پس از طی این مراحل به این نتیجه رهنمون می‌شود که رای اعتماد موجود در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران مشابهت بیشتری با فرآیند تایید انتصابات در نظام‌های ریاستی دارد، اما به این تفاوت واقف است که فرآیند تأیید انتصابات توسط مجلس دوم در نظام‌های ریاستی صورت می‌گیرد، حال آنکه اخذ رای اعتماد در نظام‌های پارلمانی ناظر بر مجلس اول در نظام‌های دو مجلسی است. تنها استثنا در این خصوص، نظام سیاسی ایتالیا است که هم مجلس اول و هم مجلس دوم در شکل‌گیری دولت نقش دارد.

See: Susso Federico, "Government formation in Italy, the Challenge of Bicameral Investiture", In *Parliaments and Government Formation, Unpacking Investiture Rules*, Bjørn Erik, Shane, Martin and José Antonio, Cheibub (eds;) (London: Oxford University Press, 2015) at 136-153.

در حالی که در نظام تک مجلسی جمهوری اسلامی ایران، رای اعتماد مصطلح در متن قانون اساسی ناظر بر مجلس شورای اسلامی و نه مجلس دوم است.

نتیجه‌گیری

نتایج مطالعات و بررسی‌های صورت گرفته پیرامون بازتحلیل ماهیت رای اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران پس از عنصرشناسی دو نهاد حقوقی «رای اعتماد» و «فرآیند تأیید انتصابات» در سه بند زیر قابل توضیح و تبیین است:

قالب یا موضوع رای اعتماد در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی ناظر به کلیت کابینه یا هیأت وزیران، رئیس دولت یا نخست وزیر و برنامه دولت است. در میان کشورهای با نظام پارلمانی و نیمه‌ریاستی از میان سه گانه فوق، برخی یک مورد و برخی دو یا هر سه مورد را در نظام حقوقی پذیرفته‌اند. قالب فرآیند تأیید انتصابات، به صورت فردی و ناظر بر تک تک افراد است. هرچند در متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از رای اعتماد جمعی به هیأت وزیران نیز صحبت شده است و لکن به دلیل چالش‌های عملی در ساختار حقوقی و سیاسی، باید بیان داشت که قالب رأی اعتماد در جمهوری اسلامی ایران نیز فردی است که شباهت بیشتری با قالب فرآیند تأیید انتصابات دارد.

در نظام‌های پارلمانی و نیمه‌ریاستی، لزوم همسویی دولت با اکثریت پارلمانی وجود دارد. این قاعده سبب می‌شود در صورت تغییر اعضای پارلمان، دولت ملزم به درخواست رای اعتماد از پارلمان جدید باشد. این امر نشان‌دهنده زمینه سیاسی نهاد حقوقی رای اعتماد است. در حالی که در فرآیند تأیید انتصابات، همسویی دولت با مجلس قانونگذاری تضمین نمی‌شود و معیار بررسی مجلس قانونگذاری در خصوص نامزدهای پیشنهادی، صلاحیت و شایستگی‌ها بر اساس تجربه و سوابق شغلی است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با ذکر مفاد اصل ۱۳۳ قانون اساسی لزوم همسویی سیاسی دولت با نمایندگان پارلمان را نفی می‌کند. این امر به همراه رویه نمایندگان در بررسی نامزدهای پست وزرات، نشان از زمینه غیرسیاسی رای اعتماد و مشابهت آن با فرآیند تأیید انتصابات دارد.

در صورتی که دولت در نظام‌های پارلمانی نتواند رأی اعتماد لازم را کسب کند، نمی‌تواند تشکیل شود و در برخی از کشورها بعد از عدم اخذ رای اعتماد به صورت متوالی، انحلال پارلمان برای برون‌رفت از بن‌بست سیاسی مطرح می‌شود. در حالی که در نظام ریاستی، اگر رئیس جمهور نتواند برای برخی از نامزدهای پیشنهادی وزرات از مجلس

سنا موافقت کسب کند، افراد دیگری را معرفی می نماید و در نهایت با تأخیر دولت تشکیل می شود. در نظام جمهوری اسلامی ایران نیز اثر عدم اخذ رای اعتماد، تشکیل دولت با تاخیر و کوتاه آمدن رئیس جمهور از گزینه های ترجیحی اولیه خود است. همچنین دو مقوله لزوم اخذ رای اعتماد برای وزیر جدید در صورت برکناری یا استعفا و صدور احکام ابلاغی رئیس جمهور جهت نصب اعضای کابینه، دلالت بر شباهت رای اعتماد مصطلح در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با فرآیند تایید انتصابات در نظام های ریاستی دارد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Seydeh Zahra Saeid

<https://orcid.org/0000-0002-2220-7091>

منابع

کتاب ها

- سعید، سیده زهرا، «تحلیل مسائل نخست وزیری در قانون اساسی ۱۳۵۸ از منظر عرف اساسی»، در مجموعه مقالات دومین همایش اصول نانوشته قانون اساسی (قم: دانشکدگان فارابی دانشگاه تهران، در حال چاپ).
- صورت مشروح مذاکرات شورای بازنگری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (تهران: اداره کل قوانین و مقررات، روابط عمومی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۹).
- قاضی، سید ابوالفضل، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۵).
- و کیلیان، حسن، ویژگی ها و معیارهای ارزیابی نظام های حکومتی (مطالعه تطبیقی نظام های پارلمانی، ریاستی و مختلط) (تهران: دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲).
- هاشمی، سید محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، حاکمیت و نهادهای سیاسی، جلد ۲ (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۹).

مقاله‌ها

- تقی‌زاده، جواد و تقی‌زاده چاری، سمانه، «ماهیت پارلمانی یا ریاستی رأی اعتماد به هیأت وزیران در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه دولت‌پژوهی، شماره ۲۹، (۱۴۰۱).
- سعید، سیده زهرا، «بازتحلیل مسئولیت رئیس‌جمهور در برابر مجلس شورای اسلامی؛ استیضاح یا تعقیب و محاکمه»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، شماره ۷۹، (۱۴۰۲).
- سعید، سیده زهرا، «بررسی قالب رأی اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با نگاهی به نظام‌های سیاسی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، در نوبت چاپ.
- سعید، سیده زهرا، «رأی اعتماد به هیأت‌وزیران در میانه راه دولت، از چالش‌های حقوقی تا متروک شدن قانون اساسی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، در نوبت چاپ.

References

Books

- Carey, MP., *Presidential Appointment, The Senate's Confirmation Process, and Changes Made in the 112th Congress* (Washington: Congressional Research Service, 2012).
- Dowding, Keith and Dumont, Patrick, *The Selection of Ministers Around the World* (Landon: Routledge, 2009).
- Dziejic, Anna, *No Confidence Vote* (Heidelberg: Max Plank Encyclopedia of Comparative Constitutional Law, 2016).
- Elliot Bulmer, *Dissolution of Parliament* (Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2017).
- Erik, Bjørn, Martin , Shane & Cheibub, José Antonio, "Investiture Rules and Government Formation", *In Parliaments and Government Formation, Unpacking Investiture Rules*, Erik, Bjørn, Martin, Shane and Cheibub, José Antonio (eds;) (London: Oxford University Press, 2015).
- Federico, Susso, "Government formation in Italy, the Challenge of Bicameral Investiture", *In Parliaments and Government Formation, Unpacking Investiture Rules*, Erik, Bjørn, Martin , Shane and Cheibub, José Antonio (eds;) (London: Oxford University Press, 2015).
- Griglio, Elena, *Parliamentary Oversight of the Executives, Tools and Procedures in Europe* (London: Hart Publishing, 2020).

- Grote, Rainer, *Parliamentary Systems* (Heidelberg: Max Plank Encyclopedia of Comparative Constitutional Law, 2016).
- Hogue, Henry B., and Carey, Maeve P., *Appointment and Confirmation of Executive Branch Leadership: Overview* (Washington: Congressional Research Service, 2015).
- Hogue, Henry B., *Recess Appointments: Frequently Asked Questions* (Washington: Congressional Research Service, 2015).
- Hogue, Henry B., *Statutory Qualification for Executive Branch Positions* (Washington: Congressional Research Service, 2015).
- Laver, M. and Schofield, N., *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe* (Michigan: University of Michigan Press, 1998).
- Lizardeux, Sébastien G, *Cohabitation and Conflicting Politics in French Policymaking* (London: Palgrave and Macmillan, 2015).
- Louis, Fisher, *The Law of the Executive Branch; Presidential Power* (New York: Oxford University Press, 2016).
- Robert, Elgie, *Divided Government in Comparative Perspective* (New York: Oxford University Press, 2001).
- Schwemle, Barbara L., Chu, Garvey, S. Vivian, Todd & Hogue, Henry B., *The Debate Over Selected Presidential Assistants and Advisors: Appointment, Accountability, and Congressional Oversight* (Washington: Congressional Research Service, 2014).
- Tan, Kevin YL, *Presidential Systems* (Heidelberg: Max Plank Encyclopedia of Comparative Constitutional Law, 2017).

Articles

- Antonio, José, Zachary, Cheibub Elkins & Ginsburg, Tom, “Latin American Presidentialism in Comparative and Historical Perspective”, *Texas Law Review*, Vol. 89, (2011).
- Huber, John D, “The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies”, *The American Political Science Review*, Vol. 90, (1998).
- Meinel, Florian, “Confidence and Control in Parliamentary Government: Parliamentary Questioning, Executive Knowledge and the Transformation of Democratic Accountability”, *American Journal of Comparative Law*, Vol. 66, (2018).

In Persian

- *Detailed Book of the Deliberation of the Assembly of Constitutional Amendment of the Islamic Republic of Iran* (Tehran: General Department of Law and Regulations, Public Law of Consultative Assembly of Iran, 1369).
- Gazi, Seyed Mohammad, *Constitutional Law and Political Institutions* (Tehran: Law Foundation of Mizan, 1395).
- Hashemi, Seyed Mohammad, *Constitutional Law of Islamic Republic of Iran, Sovereignty and Political Institution*, Vol. 2 (Tehran: Mizan Publication, 1389).
- Saeid, Seyedeh Zahra, *Analysis of the Problem of Prime-minister in the Constitution Enacted in 1358 in the View of Constitutional Convention*, in the Collection of Articles of the Second Conference of Unwritten Principles of the Constitution, (Qom: Colledge of Farabi, University of Tehran, in Press).
- Vakilian, Hasan, *The Charactristics and Criteria for Evaluation of Political Systems, Comparative Study on Prsidential, Parliamentary and Hybrid Systems* (Tehran: The Office for Law Studies of Islamic Consultative Assembly Research Center, 1392).

Articles

- Saeid, Seyedeh Zahra, "The Study on the Subject of Investiture Vote in Constitutional Law of Islamic Republic of Iran by Glance in Political Systems", *Public Law Studies*, in Press.
- Saeid, Seyedeh Zahra, "Vote of Confidence to Council of Ministers During the Tenure of the Government; from Legal Challenges to Constitutional Desuetude", *Public Law Studies*, in press.
- Taghizadeh, Javad and Taghizadeh Chari, Samaneh, "The Parliamentary or Presidential Nature of the Vote of Confidence to the Council of Ministers in the Constitution of the Islamic Republic of Iran", *State Studies*, Vol. 29, (1401).

استناد به این مقاله: سیده زهرا، «بازتحلیل ماهیت رأی اعتماد در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران در مصاف با فرآیند تأیید انتصابات»، پژوهش حقوق عمومی، دوره ۲۶، شماره ۸۳، (۱۴۰۳)، ۲۱۵-۲۴۶.

Doi: 10.22054/QJPL.2024.74722.2920

The Quarterly Journal of Public Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License